

Додаток 2
до наказу Міністерства освіти і
науки, молоді та спорту
10.07. 2012 № 797._____

**КОНЦЕПЦІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ПРОЕКТУ «ІНТЕЛЕКТ УКРАЇНИ»
В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ**

Загально визнано, що обдарована молодь – це майбутня еліта будь-якої країни в усіх сферах суспільного життя, найважливіший фактор її соціально-економічного та духовного піднесення, забезпечення конкурентоспроможності на світовій арені. Тому сьогодні в Україні спостерігається значне посилення уваги до проблеми виховання інтелектуальної еліти нації.

Метою всеукраїнського науково-педагогічного проекту «Інтелект України» є упровадження в національний освітній простір системи пошуку, навчання та виховання здібних і обдарованих дітей і учнівської молоді.

Відповідно до наказів Міністерства освіти і науки України від 30.12.08 № 1218 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі навчально-виховного комплексу № 169 м. Харкова», від 28.09 2009 № 898 «Про завершення I (організаційно-підготовчого) етапу дослідно-експериментальної роботи на базі навчально-виховного комплексу №169 м. Харкова», від 04.10.2010 № 925 «Про розширення бази для експериментального впровадження науково-педагогічного проекту «Інтелект України» в експериментальних загальноосвітніх навчальних закладах всеукраїнського рівня м. Харкова і Харківської області в 2009–2012 навчальних роках було проведено дослідно-експериментальну роботу за

темою «Створення системи супроводження навчання, виховання та розвитку академічно обдарованих дітей молодшого шкільного віку». Проведення дослідження засвідчило високу ефективність дидактичної моделі навчання здібних і академічно обдарованих учнів початкової школи, впровадженій в практику роботи проектних класів, навчально-методичних комплектів із базових предметів «Навчання грамоти», Математика», «Українська мова», «Читання», «Я і Україна», «Навчаємося разом», «Еврика» що підтвердило доцільність подальшого розвитку науково-педагогічного проекту «Інтелект України» в основній школі.

Концептуальна мета і завдання Проекту в основній школі

Концептуальною метою науково-педагогічного проекту «Інтелект України» в основній школі є створення передумов для формування соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості, підготовленої до професійного самовизначення та здатної до самоактуалізації в професійній, соціальній й особистісній сферах.

Завдання Проекту:

становлення в учнів цілісного наукового світогляду, загальнонаукової, навчальної, загальнокультурної, технологічної, комунікативної і соціальної компетентностей на основі засвоєння системи знань про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, оволодіння засобами навчально-пізнавальної і практичної діяльності;

виховання учня як громадянина України, національно свідомої, вільної, демократичної, життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір, приймати відповідальні рішення у різноманітних життєвих ситуаціях;

розвиток академічної обдарованості учнів в органічній єдності та взаємозв'язку всіх її компонентів – мотивації навчально-пізнавальної діяльності та мотивації досягнення, креативності та інтелектуальної сфери –

на основі виявлення задатків і здібностей учнів, формування ціннісних орієнтацій, задоволення інтересів і потреб;

збереження і зміцнення морального, фізичного і психічного здоров'я учнів.

Вихідні положення Проекту ґрунтуються на основних засадах Конституції України, Національної доктрини розвитку освіти, законів України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Державного стандарту базової і повної середньої освіти» та інших нормативно-правових документів, що регламентують освітню діяльність в Україні.

Проект розроблено в контексті концепції меритократичної освіти, він ґрунтується на **принципах** системного, діяльнісного, синергетичного, особистісно орієнтованого, компетентнісного підходів, які узгоджуються із загальнопедагогічними принципами і відображають сучасний рівень і тенденції розвитку національної системи освіти.

До основних положень **концепції меритократичної освіти** належить теза про визначальну роль інтелектуальної еліти в забезпеченні могутності та процвітання держави. Її автор Т. Веблен уважав, що тільки інтелектуальна еліта спроможна ініціювати системні позитивні зрушення в суспільно-економічному та духовному розвитку суспільства. У зв'язку із цим прийшло розуміння необхідності цілеспрямованого «вирощування», зміцнення інтелектуального потенціалу нації. Як свідчить досвід розвинених країн, найефективнішим на цьому шляху є підхід, що передбачає виявлення академічно обдарованих учнів і створення для них спеціальної системи освіти. При цьому складовими «формули успіху» у вихованні академічно обдарованих учнів є: примат розуму й здібностей над походженням, майновим і соціальним станом; створення системи пошуку та відбору академічно обдарованих учнів, створення мережі спеціальних класів для їх навчання і виховання; створення системи підготовки і перепідготовки фахівців; належне фінансування за рахунок як бюджетних, так і позабюджетних джерел; створення спеціальних структур із питань роботи з

обдарованими учнями, заснованих як на державних, так і громадських засадах.

Системний підхід як спеціалізований методологічний напрям пізнання системних об'єктів виявився для нас методологічною базою розробки Проекту. Реалізація системного підходу виявляється можливою завдяки дотриманню низки принципів: цілеспрямованості, діалектичної єдності педагогічної системи та середовища, оптимальності, рівноважної відповідності, зворотного зв'язку тощо.

Сутність принципу цілеспрямованості виявляється в положенні про те, що моделювання всіх компонентів системи освіти академічно здібних і обдарованих учнів основної школи має здійснюватися відповідно до її мети.

Своєрідність принципу діалектичної єдності системи й середовища обумовлюється тим, що відкриті системи, до яких належать і система меритократичної освіти, зберігають свою цілісність лише за умов підтримки з навколишнім середовищем динамічної рівноваги. У контексті цього принципу педагогічні системи взагалі та система меритократичної освіти зокрема мають забезпечувати виконання соціального замовлення суспільства на рівень освіченості, розвитку та вихованості молодого покоління громадян.

Сутність принципу рівноважної відповідності виявляється у вимозі під час модернізації одного з компонентів системи освіти обов'язково передбачити необхідні зміни в інших її складових. Згідно з принципом зворотного зв'язку педагоги мають бути в будь-який момент часу озброєні об'єктивною інформацією про ступінь реалізації цілей навчально-виховного процесу. Сутність принципу оптимальності виявляється в положенні про необхідність такої організації навчально-виховного процесу, за якої його цілі досягаються в максимально повному обсязі з мінімальними витратами ресурсів і часу.

Діяльнісний підхід як система взаємопов'язаних принципів — взаємозалежності свідомості та діяльності, розвитку, історизму, активності, інтеріоризації-екстеріоризації, системного аналізу психіки тощо — дозволяє теоретично обґрунтувати роль діяльності у формуванні психічних процесів і

свідомості особистості, надає можливість розкрити механізми засвоєння людиною суспільно-історичного досвіду. Його положення в процесі навчання та виховання академічно здібних і обдарованих учнів основної школи реалізуються завдяки дотриманню принципів динамічного балансу вимог і здібностей, співпраці та співтворчості, створення ситуації вільного вибору, наявності прикладів для наслідування, залучення до процесу викладання внутрішньо мотивованих наставників.

Синергетичний підхід як комплекс взаємопов'язаних принципів функціонування систем відкритого типу, здатних до самоорганізації, виявився для нас методологічною базою для розкриття стохастичної сутності педагогічних процесів і явищ, їх опису й оцінки за допомогою законів математичної статистики.

Сутність особистісно орієнтованого підходу виявляється у створенні умов для найповнішої самоактуалізації здібних і обдарованих учнів основної школи, що забезпечується реалізацією основних положень парадигми особистісно орієнтованої освіти.

Перше положення парадигми стосується уявлень про сутність і призначення освіти. Особистісно орієнтована освіта розглядається як альтернатива традиційній (когнітивно орієнтованій) і розуміється як особливий тип освіти, що передбачає таку організацію взаємодії учнів і педагогів, за якої створено оптимальні умови для розвитку в суб'єктів навчання здатності до самоосвіти, самовизначення, самостійності і самореалізації.

Друге положення парадигми пов'язане з визначенням функцій особистісно орієнтованої освіти, до яких відносять: допомогу учневі в процесі самопізнання, самовизначення та самореалізації, а не формування наперед заданих якостей; сприяння формуванню в учнів культури життєдіяльності, що надає можливість особистості продуктивно будувати своє повсякденне життя; розвиток індивідуальних здібностей кожного учня; максимальне виявлення, ініціювання, використання й «окультурення» його суб'єктного досвіду.

Третє положення парадигми визначає місце учня в навчально-виховному процесі, який розглядається як його суб'єкт. Тому завдання вчителя полягає не у

формуванні й навіть не у вихованні учня, а в педагогічній підтримці, сприянні його становленню як суб'єкта життєдіяльності.

Четверте положення парадигми стосується її змісту. Феномен «бути особистістю» являє собою особливу форму соціального буття людини, її орієнтування в соціумі, своєрідну «притосувальну» реакцію на специфічні умови життєдіяльності. Відповідно до цього зміст особистісно орієнтованої освіти має включати такі обов'язкові компоненти: аксіологічний, когнітивний, дієво-творчий і особистісний.

П'яте положення парадигми визначає своєрідність процесуально-діяльнісного компонента особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу. У ньому наголошується на необхідності відмови від суб'єкт-об'єктної взаємодії учителя й учнів на користь суб'єкт-суб'єктної; переходу від пояснювально-ілюстративного навчання до проблемного; від монологу педагога до інтерактивної взаємодії всіх учасників навчально-виховного процесу; від управління з боку вчителя навчально-пізнавальною діяльністю учнів до їхнього самоуправління.

Сутність компетентнісного підходу виявляється у створенні умов для формування в учнів ключових (уміння вчитися; спілкування державною, рідною та іноземними мовами; інформаційна; соціальна і громадянська; загальнокультурна; підприємницька, здоров'язбережувальна), загальнопредметних і предметних компетентностей.

Теоретичні засади реалізації Проекту в основній школі

Розробку теоретичних засад системи меритократичної освіти в основній школі доцільно здійснювати в контексті онтологічного підходу до феномена обдарованості, оскільки він надає можливість науково обґрунтувати критерії, умови та шляхи її розвитку.

Навчання академічно здібних і обдарованих учнів основної школи має здійснюватися відповідно до таких вимог: відбуватись у зоні найближчого розвитку; під час навчання мають створюватися ситуації успіху та вільного вибору, а також умови для співпраці й співтворчості вихованців, їх

спілкування з обдарованими в науковій галузі дорослими; до процесу викладання повинні бути залучені внутрішньо мотивовані наставники.

Зміст освіти академічно здібних і обдарованих учнів основної школи визначається Державним стандартом базової і повної середньої освіти та конструюється з використанням двох найефективніших моделей меритократичної освіти – моделей збагачення і проблематизації.

Модель збагачення передбачає вихід за межі вивчення традиційних тем таких навчальних предметів як математика, фізика, хімія, географія, історія, біологія, інтеграцію окремих навчальних предметів, системну реалізацію міжпредметних зв'язків, формування в учнів ключової компетентності умій учитися, створення умов для цілеспрямованого розвитку пізнавальних процесів і творчих здібностей учнів, забезпечує індивідуалізацію навчання завдяки використанню системи диференційованих завдань, а також пропедевтику шкільної неуспішності учнів з таких традиційно складних навчальних предметів як фізика, хімія, математика. Специфіка навчально-виховного процесу під час реалізації моделі проблематизації виявляється в збільшенні питомої ваги проблемних методів і завдань проблемного характеру, пошуку альтернативних інтерпретацій навчальної інформації, що сприяють формуванню в учнів інтелектуальної креативності, а також рефлексивного плану свідомості. Як правило, модель проблематизації не реалізується автономно — вона є органічною складовою моделі збагачення.

Реалізація основних ідей Проекту обумовлює особливості визначення змісту освіти в межах освітніх галузей «Мови і літератури», «Математика», «Природознавство», «Суспільствознавство», «Мистецтво», «Технології», «Основи здоров'я і фізична культура».

Метою освітньої галузі «Мови і літератури» є розвиток учня як громадянина України та громадянина світу, який досконало володіє українською мовою та може вільно спілкуватися з представниками інших держав, формування в нього комунікативної компетентності та загальних уявлень про мову як систему і літературу як вид мистецтва. Передбачено

посилення розвивального, практичного і виховного потенціалу мовно-літературної освіти, формування у процесі вивчення всіх предметів галузі «Мови і літератури» мовленнєвої компетентності особистості, що забезпечується реалізацією взаємопов'язаних змістових ліній: мовленнєвої, мовної, соціальнокультурної, діяльнісної та творчої. Тому освітня галузь «Мови і літератури» у Типовому навчальному плані для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України», реалізується через навчальні предмети «Українська мова», "Іноземні мови", «Російська мова", «Українська література» і «Світова література».

Метою освітньої галузі «Суспільствознавство» є формування в учнів ключових компетентностей, зокрема соціальної, громадянської та компетентності умії учитися. Тому освітня галузь «Суспільствознавство» у Типовому навчальному плані для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України», реалізується через навчальні предмети «Історія України» (5-9 класи), «Всесвітня історія» (6-9 класи), «Основи правознавства» (9 клас), «Навчаємося разом» (5-6 класи), «Основи самоменеджменту» (7-8 класи). Відповідно до Державного стандарту базової та повної середньої освіти та згідно з дидактичними основами конструювання змісту освіти до змістових ліній навчального предмета «Навчаємося разом» віднесено становлення учня як суб'єкта навчально-пізнавальної діяльності (самостійної та колективної), а також формування знань і умінь, раціональних прийомів роботи з книгою та іншими джерелами навчальної інформації. Основною метою навчального предмету «Основи самоменеджменту» є становлення учня як суб'єкта життєдіяльності.

Метою освітньої галузі «Математика» є формування в учнів предметної математичної і ключових компетентностей, розвиток математичних здібностей, інтелектуальної креативності, необхідних для самореалізації академічно здібних і обдарованих учнів. Тому освітня галузь

«Математика» у Типовому навчальному плані для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України», реалізується через навчальні предмети «Математика» (5-6 класи), «Алгебра» та «Геометрія» (7-9 класи), «Еврика» (5-9 класи). Основною метою навчального предмета «Еврика» є формування математичних здібностей та інтелектуальної креативності учнів основної школи, що забезпечується завдяки розробки змісту й організації навчально-виховного процесу на уроках «Еврики» на засадах евристичного навчання, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів.

Метою освітньої галузі «Природознавство» є формування в академічно здібних і обдарованих учнів природознавчої компетентності та інтелектуальної креативності шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності та розвитку ціннісних орієнтацій екологічного спрямування, що конкретизуються й поглиблюються при вивченні географії, біології, фізики й хімії. Тому освітня галузь «Природознавство» у Типовому навчальному плані для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України», реалізується через навчальні предмети «Природознавство» (5-6 класи), «Біологія» та «Географія» (6-9 класи), «Фізика» та «Хімія» (7-9 класи).

Метою освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура» є формування в учнів здоров'язберезувальної компетентності шляхом набуття ними знань, умінь і навичок щодо збереження та зміцнення здоров'я, дбайливого ставлення до нього, розвитку особистої фізичної культури. Освітня галузь «Здоров'я і фізична культура» реалізується навчальними предметами «Основи здоров'я» та «Фізична культура». Здоров'язберезувальна компетентність як ключова формується на міжпредметному рівні. Тому формування навичок здорового способу життя та безпечної поведінки здійснюється як на уроках предмета «Основи здоров'я», так і інтегрується в змісті всіх предметів інваріантної та варіативної складових.

Метою освітньої галузі «Технології» є формування в учнів технологічної, інформаційно-комунікаційної та ключових компетентностей, здатності до технічної творчості для реалізації їх творчого потенціалу і соціалізації в суспільстві. Технології є однією з ланок неперервної технологічної освіти, що логічно продовжує початкову освіту, створює базу для успішного опанування учнями технологій у старшій школи та здобуття професійної освіти. Тому освітня галузь «Технології» у Типовому навчальному плані для загальноосвітніх навчальних закладів II ступеня, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України», реалізується через навчальні предмети Освітня галузь «Технології» реалізується через предмети «Трудове навчання. Технічна творчість» (5-9 класи), «Інформатика» (5-9 класи), «Креслення» (8 клас) Комп'ютерна графіка (8-9 класи).

Метою освітньої галузі «Мистецтво» є формування в учнів комплексу ключових, міжпредметних і предметних компетентностей у процесі опанування художніх цінностей та способів художньої діяльності шляхом здобуття власного естетичного досвіду. Зміст освітньої галузі "Мистецтво" реалізується через інтегрований курс «Мистецтво».

Гуманістичні цінності освіти зумовлюють зміну авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно-орієнтовану. Сутнісними ознаками цих змін є навчання і виховання особистості на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку і самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвих цілей.

Основні шляхи реалізації Проекту

Проектний клас створюється в загальноосвітньому навчальному закладі незалежно від його типу і форми власності з метою навчання та виховання академічно здібних і обдарованих учнів упродовж I-XI класів. Мікрорайон для проектних класів не встановлюється. Учні зараховуються до проектного класу незалежно від місця проживання.

Навчально-виховний процес у проектному класі здійснюється відповідно до робочих навчальних планів, складених на основі Типових навчальних планів, які працюють за науково-педагогічним проектом «Інтелект України», затверджених Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Робочі навчальні плани проектних класів державного і комунального загальноосвітнього навчального закладу затверджуються у встановленому порядку.

Проектний клас працює за авторськими навчально-методичними комплектами (навчальна програма, методичні рекомендації для вчителя, підручники, посібники, зошити на друкованій основі, педагогічні програмні засоби тощо), що реалізують навчально-виховні завдання науково-педагогічного проекту «Інтелект України» відповідно до вікових можливостей академічно здібних і обдарованих дітей та учнівської молоді, мають відповідний гриф Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України та видаються за позабюджетні кошти.

Структура уроку визначається відповідно до цілей і завдань науково-педагогічного проекту «Інтелект України». Зокрема, після 25 хвилини уроку передбачається проведення додаткової спеціальної п'ятихвилинної перерви, спрямованої на профілактику в учнів проектних класів захворювань зору, постави та зняття психоемоційного напруження.

Для посилення індивідуальної роботи з учнями проектний клас ділиться на підгрупи при вивченні української мови, іноземної мови, російської мови, математики та інформатики.

Відповідно до п. 13 «Положення про групи подовженого дня» (Постанова КМУ № 1121 від 05.10.2009 року) та враховуючи завдання науково-педагогічного проекту «Інтелект України», у проектних 1-7-х класах функціонують груп подовженого дня, що комплектуються за принципом «клас-група».

Поглиблена підготовка учнів досягається в результаті вивчення спеціальних навчальних предметів, факультативів, курсів за вибором, а також

відвідування занять у гуртках, творчих об'єднаннях тощо. У проектних класах може проводитись підготовка учнів за індивідуальними навчальними планами, пошукова та навчально-дослідна робота.

Система оцінювання знань учнів проектних класів, порядок проведення державної підсумкової атестації, переведення та випуску, звільнення від державної підсумкової атестації, нагородження за успіхи у навчанні визначаються Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2000 року № 778, відповідними нормативними актами Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Навчання в проектних класах завершується складанням державної підсумкової атестації, за результатами якої видається документ про освіту зразка, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

За учнями, які навчаються в проектному класі, зберігається право вільного переходу до відповідного класу загальноосвітнього навчального закладу.

З метою підготовки педагогічних працівників до роботи за науково-педагогічним проектом «Інтелект України» проводяться відповідні тематичні курси. Контингент учасників курсів, навчальна програма, місце і термін їх проведення визначаються науковим керівником Проекту та затверджуються Вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти. Наказ щодо участі педагогічних працівників у роботі тематичних курсів видається міським (обласним) органом управління освіти на підставі листа Інституту інноваційних технологій і змісту освіти. Слухачам курсів за умов їх успішного закінчення видається Сертифікат установленого зразка.

Права і обов'язки учасників навчально-виховного процесу в проектних класах визначаються Законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", статутом загальноосвітнього навчального закладу та правилами внутрішнього трудового розпорядку.

Учням проектних класів за успіхи в навчанні рішенням ради загальноосвітнього навчального закладу може бути призначена стипендія за рахунок власних коштів або цільових надходжень від різних установ, добродійних фондів, товариств, асоціацій тощо.

За умови ліквідації проектного класу учням гарантується дотримання їх прав та інтересів відповідно до чинного законодавства з питань освіти.

З метою ефективної реалізації Проекту в основній школі розроблена «Програма розвитку науково-педагогічного проекту «Інтелект України» на 2012-2017 рр.», що додається.

Заступник директора

Б. М. Терещук

Науковий керівник,
доктор педагогічних наук,
професор

І.В. Гавриш